

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 2.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.56>

УДК 338.43:339.13:632.95:504:005.35

Ю. В. Самойлик,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки та публічного управління,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1335-2331>

Р. І. Горобець,

аспірант, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-1701-8459>

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РИНКУ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН:
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ
МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ**

Iu. Samoilyk,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
Economics and Public Administration, Poltava State Agrarian University*

R. Gorobets,

PhD student, Poltava State Agrarian University

**MANAGEMENT OF THE PLANT PROTECTION PRODUCTS MARKET
DEVELOPMENT: SOCIO-ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL
IMPERATIVES OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES**

У статті встановлено, що світовий ринок ЗЗР характеризується високим рівнем концентрації та олігополістичною структурою: домінуючі позиції належать обмеженому колу транснаціональних корпорацій, які формують основну частку глобальних продажів і виступають драйверами інновацій у сфері біотехнологій, цифрових рішень та екологічно безпечних препаратів. Водночас посилюється роль азійських виробників, зокрема китайських компаній, що змінює конкурентний ландшафт галузі. Для України характерною є висока залежність від імпоротної продукції, що зумовлює асиметрію переговорної сили між глобальними виробниками та національними операторами ринку.

Особливу увагу приділено ролі малого та середнього бізнесу як системоутворюючого елементу дистрибуційної та сервісної інфраструктури ринку ЗЗР. Доведено, що МСП забезпечують фізичну доступність препаратів для агровиробників, формують регіональні канали збуту, здійснюють консультаційний супровід щодо раціонального застосування засобів захисту рослин, сприяють поширенню інноваційних і екологічно орієнтованих рішень. Узагальнено соціально-економічні імперативи діяльності МСП (доступність продукції, фінансова підтримка фермерів, регіональний розвиток, підтримка конкуренції) та екологічні імперативи (раціональне використання ЗЗР, просування біологічних препаратів, дотримання стандартів безпеки, впровадження інтегрованого захисту рослин).

Обґрунтовано, що поєднання економічної ефективності з екологічною відповідальністю формує нову модель розвитку ринку ЗЗР, орієнтовану на принципи сталого розвитку. Наголошено на необхідності формування збалансованої державної політики, спрямованої на підтримку малого та середнього бізнесу, стимулювання інновацій, цифровізації та зменшення ринкової асиметрії в умовах високої глобальної концентрації. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленою оцінкою інституційних механізмів регулювання ринку та розробкою інструментів посилення

конкурентоспроможності національних операторів у міжнародному середовищі.

The article observes the development features of the global and national crop protection products (CPP) market in the context of increasing market concentration, institutional transformation, and the strengthening of socio-economic and environmental requirements for business entities. It is substantiated that the CPP market represents a strategically important segment of the agricultural economy, determining the technological level of agricultural production, influencing food security, the competitiveness of agricultural products, and the ecological sustainability of agroecosystems. At the same time, the intensive use of agrochemicals is associated with environmental risks, which necessitates a transition toward sustainable and responsible development models.

Based on the analysis of statistical, regulatory, and analytical sources, it has been established that the global CPP market has an oligopolistic structure: more than two-thirds of total sales are controlled by five multinational corporations, while the top ten companies account for nearly 85% of global sales. The key production centers as well China, the United States, the European Union countries, and India are identified, and their competitive advantages and roles in shaping global trends are characterized.

It is proven that the Ukrainian market is characterized by a high dependence on imports and significant concentration within the distribution segment, where five leading companies control more than three-quarters of the market. The dominance of the distribution-based sales model is substantiated, whereby manufacturers delegate logistics, financing, and service support functions to independent companies, thereby shaping the special role of small and medium-sized enterprises (SMEs). It is determined that SMEs perform a system-forming function in the CPP market by ensuring product accessibility, regional presence, advisory support for farmers, and the implementation of innovative and environmentally oriented solutions. The socio-economic, environmental, and

synergistic imperatives of SME activity are systematized, forming a new development model focused on balancing economic efficiency and environmental safety.

Prospects for further research include the development of institutional support mechanisms for SMEs and the assessment of the effectiveness of environmentally oriented models of functioning within the crop protection products market.

Ключові слова: *засоби захисту рослин, ринок, сільське господарство, оператори ринку, дистриб'ютори ринку, виробники, імпорт, механізм, соціально-економічна та екологічна відповідальність, малий та середній бізнес.*

Keywords: *crop protection products, market, agriculture, market operators, market distributors, producers, imports, mechanism, socio-economic and environmental responsibility, small and medium-sized businesses.*

Постановка проблеми. Ринок засобів захисту рослин є одним із стратегічно важливих сегментів аграрного ринку, що формує технологічну основу сучасного сільськогосподарського виробництва та безпосередньо впливає на рівень урожайності, стабільність виробничих результатів, продовольчу безпеку й екологічну рівновагу. Використання засобів захисту рослин дозволяє мінімізувати втрати врожаю від шкідників, хвороб і бур'янів, забезпечуючи економічну ефективність аграрного виробництва та конкурентоспроможність продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках. Водночас інтенсивне застосування хімічних препаратів супроводжується низкою екологічних та соціальних ризиків, пов'язаних із забрудненням довкілля, деградацією ґрунтів, впливом на біорізноманіття та здоров'я населення, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до розвитку цього ринку.

У сучасних умовах трансформації аграрного сектору, зумовленої глобальними викликами, кліматичними змінами, цифровізацією та євроінтеграційними процесами, зростає потреба не лише у забезпеченні доступності та ефективності засобів захисту рослин, а й у дотриманні принципів соціально-економічної та екологічної відповідальності бізнесу. Ринок ЗЗР дедалі більше розглядається не лише як сукупність товарних операцій, а як складна соціально-економічна система, у межах якої взаємодіють інтереси держави, бізнесу, агровиробників і суспільства. У цьому контексті особливої ваги набуває узгодження економічних інтересів операторів ринку з вимогами екологічної безпеки, раціонального природокористування та сталого розвитку сільських територій.

Особливу роль у функціонуванні ринку ЗЗР відіграють суб'єкти малого та середнього бізнесу, які формують мережі дистрибуції, забезпечують консультаційний супровід агровиробників, адаптують продукцію до регіональних умов та активно впроваджують цифрові рішення. Водночас саме малі та середні підприємства (МСП) найбільш чутливі до регуляторних змін, фінансових обмежень і екологічних вимог, що актуалізує необхідність формування ефективних механізмів управління розвитком цього ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку ринку засобів захисту рослин (ЗЗР) активно досліджується науковцями як в Україні, так і закордоном, що зумовлено стратегічною роллю аграрного сектору, високим рівнем технологічності галузі та зростаючими екологічними й регуляторними обмеженнями. Сучасні наукові дослідження охоплюють питання глобальних тенденцій ринку ЗЗР, структурних змін, ролі провідних виробників і дистриб'юторів, а також трансформації галузі в контексті сталого розвитку.

Значний внесок у дослідження світових тенденцій і перспектив розвитку ринку ЗЗР зроблено у працях Н. Вдовенко, О. Томіліна, Л. Коваленко, Б. Гечбая та Є. Кончаковського [1], Сім'ячко О., Михайлової Г. [15], де обґрунтовано зростання концентрації ринку, посилення ролі

транснаціональних корпорацій та вплив інноваційних і регуляторних чинників на динаміку галузі. Автори акцентують увагу на глобалізації виробництва, підвищенні вимог до екологічної безпеки та поступовому переході до біологічних і малотоксичних препаратів. Теоретичні засади функціонування ринку ЗЗР, зокрема класифікаційні підходи до засобів захисту рослин, систематизовано у роботі С. Б. Герасимчука, яка залишається базовою для формування понятійно-категоріального апарату досліджень у цій сфері. Водночас більш сучасні публікації зосереджені не лише на класифікації препаратів, а й на оцінці ринкових механізмів їх обігу [2].

Важливу групу джерел становлять офіційні статистичні та нормативно-правові матеріали. Дані Державної служби статистики України використовуються для аналізу обсягів виробництва, імпорту та споживання ЗЗР. Законодавче поле ринку формують Закони України «Про пестициди і агрохімікати», «Про захист рослин» та оновлений Закон України «Про державне регулювання сфери захисту рослин», які визначають правила реєстрації, обігу, контролю та екологічної безпеки застосування ЗЗР [3-6]. У наукових працях зазначається, що посилення регуляторних вимог істотно впливає на структуру ринку та підвищує бар'єри входу, особливо для малих і середніх операторів.

Окремий напрям досліджень присвячений аналізу національного ринку ЗЗР. У працях С. Станкевича та І. Забродіної [16] здійснено детальний аналіз ємності ринку та основних операторів, зокрема в частині імпорту, що дозволяє простежити високу залежність України від зовнішніх постачальників. Аналітичні огляди (Лунцзянь [9]; Зацаринна [7]) доповнюють ці дослідження інформацією щодо глобального рейтингу агрохімічних компаній, ролі китайських виробників та змін у конкурентному середовищі.

Значна увага в сучасних дослідженнях приділяється розвитку екологічно орієнтованих сегментів ринку. У працях В. Крутякової, О. Гулича та Л. Янсе [8] проаналізовано стан і проблеми ринку біологічних засобів

захисту рослин в Україні, підкреслено його зростаюче значення в умовах екологізації аграрного виробництва та гармонізації з європейськими стандартами. Аналогічні підходи простежуються у дослідженнях, присвячених органічному виробництву та екологічно безпечним технологіям (Палапа Н., Нагорнюк О., Устименко О. [10]; Пиляк Н.В., Крутякова В.І., Нікіпелова О.М., Дишлюк В.Є. [12]). Соціально-економічний контекст розвитку аграрних ринків, включаючи ринок ЗЗР, розкрито у наших працях [13-14], де наголошується на трансформації агропродовольчого сектору в умовах глобальної циркулярної економіки та необхідності поєднання економічної ефективності з екологічною відповідальністю. Зазначені підходи є важливими для обґрунтування ролі малого та середнього бізнесу як провідника сталих практик і інновацій.

Окремі публікації присвячені аналізу дистриб'юторської ланки ринку ЗЗР та насіння. Аналітичні матеріали профільних ресурсів (Superagronom.com [17]; Crop Science Ukraine [11]) демонструють високу концентрацію дистрибуції, домінування кількох великих компаній та ключову роль мереж МСП у забезпеченні доступності продукції для агровиробників. Водночас питання соціально-економічної відповідальності дистриб'юторів і їхнього впливу на екологічні аспекти застосування ЗЗР у науковій літературі висвітлені фрагментарно.

Узагальнення наявних наукових джерел свідчить, що більшість досліджень зосереджена на макрорівні аналізу ринку ЗЗР, глобальних тенденціях, регуляторних аспектах і технологічних інноваціях. Натомість соціально-економічні та екологічні імперативи малого та середнього бізнесу як ключового елемента дистрибуційної та сервісної інфраструктури ринку залишаються недостатньо систематизованими, що зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на комплексне осмислення ролі МСП у розвитку ринку засобів захисту рослин, забезпеченні сталого аграрного виробництва та балансуванні економічних і екологічних інтересів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою наукового дослідження є виявлення тенденцій розвитку світового та національного ринку засобів захисту рослин, оцінювання рівня його концентрації та інституційних особливостей функціонування, а також визначення соціально-економічних і екологічних імперативів діяльності малого та середнього бізнесу в умовах трансформації аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світовий та національний ринок засобів захисту рослин характеризується високою концентрацією виробничих потужностей у провідних промислово-розвинених країнах, які поєднують великий внутрішній попит, науково-технологічну базу, інтенсивну аграрну діяльність та розвинуту хімічну індустрію. Станом на поточний період ключовими виробниками ЗЗР у світі є Китай, який уже багато років утримує позицію світового лідера з виробництва засобів захисту рослин, забезпечуючи значну частину глобального обсягу продукції, що пов'язано з розвиненою хімічною промисловістю, значним внутрішнім ринком, зумовленим масштабним сільськогосподарським сектором, державними програмами підтримки виробництва та експорту. Китайські компанії виробляють широкий асортимент препаратів (гербіциди, фунгіциди, інсектициди), значна частина яких експортується до країн Азії, Африки та Латинської Америки.

Також лідируючі позиції в галузі займають Сполучені Штати, які є одним із найважливіших центрів виробництва високотехнологічних засобів захисту рослин, особливо тих, що використовуються у сучасних технологіях точного землеробства. Такі показники досягнуті завдяки значним інвестиціям в науку, розробки та інновації, сприяння розвитку транснаціональних хімічних компаній, активному експорту та міжнародній присутності брендів. США вирізняються також високим рівнем сертифікаційних вимог і контролю якості, що формує світовий стандарт для галузі.

Європейський Союз (особливо Франція, Німеччина та Нідерланди) складає один із провідних кластерів з виробництва ЗЗР. Зокрема, Франція є

одним із найбільших виробників фунгіцидів та гербіцидів у Європі, Німеччина – ключовий центр виробництва високотехнологічних спеціалізованих препаратів, Нідерланди відіграє ключову роль потужної платформи для міжнародної дистрибуції та науково-дослідних центрів. У ЄС сильний акцент на дотриманні екологічних стандартів, що формує конкурентні умови та стимулює виробників до інноваційних рішень і безпечних альтернатив.

Поступово зміцнює свої позиції Індія як один із великих виробників ЗЗР, особливо для регіональних ринків Азії та Африки, чому сприяє розширення виробничих потужностей, низькі виробничі витрати, значний внутрішній попит у зв'язку з інтенсивним розвитку сільського господарства. Індійські підприємства частіше концентруються на продукції середньої цінової категорії, яка є доступною для фермерів країн, що розвиваються.

Варто звернути увагу на потенціал таких країн, як Японія та Південна Корея. Обсяги виробництва цих країн значно менші за показники Китаю чи США, при цьому, вони є лідерами у виробництві інноваційних та спеціалізованих ЗЗР, зокрема у напрямі біологічних препаратів, засобів із мінімізованим негативним впливом на довкілля, продуктів для точного землеробства.

Таким чином, можна визначити кілька домінуючих тенденцій на розвитку ринку ЗЗР (рис. 1). Кожна із визначених світових тенденцій розвитку ринку засобів захисту рослин визначає вектор для подальшого функціонування як компаній, які представляють цей сегмент, так і для сільського господарства в цілому.

Світовий ринок засобів захисту рослин характеризується високим рівнем концентрації, що є наслідком тривалих процесів злиттів і поглинань, зростання витрат на наукові дослідження та посилення регуляторних вимог. Основну частку глобального виробництва та продажу ЗЗР контролює обмежене коло транснаціональних корпорацій, серед яких провідні позиції займають Bayer, Syngenta Group, BASF company, Corteva Agriscience та FMC.

Рис. 1. Загальні тенденції розвитку світового ринку засобів захисту рослин

Джерело: узагальнено автором

Сукупно ці компанії формують понад дві третини світового ринку ЗЗР, що свідчить про олігополістичну структуру галузі. Така концентрація зумовлена, насамперед, високими бар’єрами входу: значними інвестиціями у

розробку нових діючих речовин, тривалими процедурами реєстрації препаратів, а також необхідністю відповідності суворим екологічним та токсикологічним стандартам.

Високий рівень ринкової концентрації має подвійний вплив на розвиток галузі. З одного боку, великі корпорації виступають ключовими драйверами інновацій, інвестуючи значні ресурси у дослідження, біотехнології, цифрові рішення та розробку екологічно безпечних препаратів. З іншого боку, домінування кількох глобальних гравців обмежує конкуренцію, посилює ціновий тиск на дистриб'юторів та зменшує ринкові можливості для суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Аналізуючи показники 2024 р., варто відмітити поглиблення концентрації ринку ЗЗР, хоча ефективність функціонування цих компаній дещо знизилась. Загальний обсяг реалізації продукції провідними компаніями (ТОП-20) у 2024 р. склав 69,129 млрд дол. США, це на 6,02 % менше, ніж у 2023 р. Лідером ринку є компанія Syngenta, частка ринку якої складає 19,19 % (рис. 2).

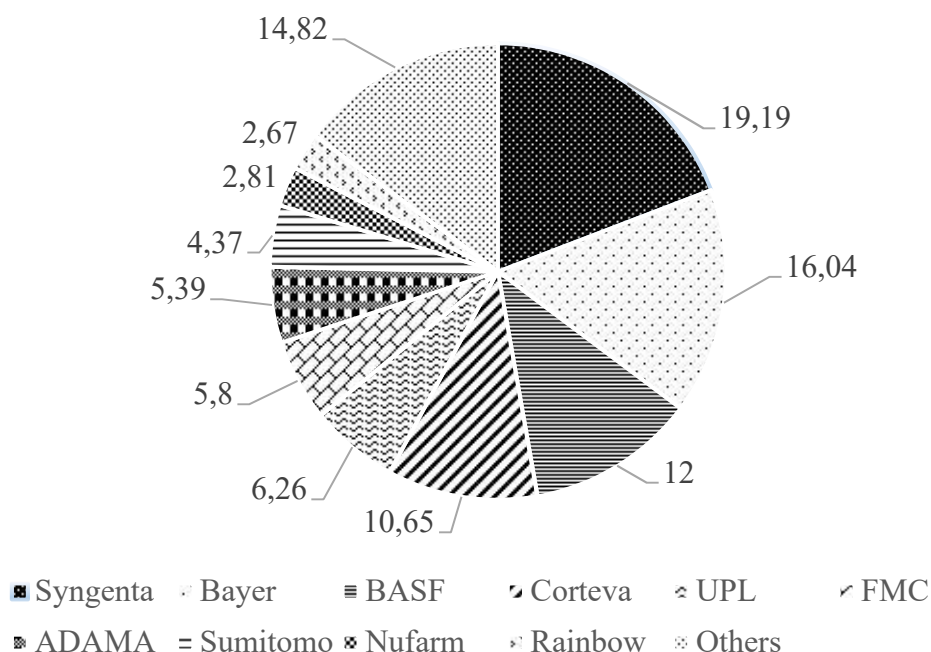

Рис. 2. Структура світового ринку засобів захисту рослин, частка ринку, 2024 р., %

Джерело: узагальнено автором за [9, 17]

П'ять провідних компаній забезпечують близько 65 % світових продажів, тоді як на топ-10 припадає майже 85 % ринку. У топ-20 стабільно представлені 12 китайських компаній, сукупний обсяг продажів яких у 2024 р. досяг 28,27 млрд дол. США (близько 40,9 % від продажів двадцяти лідерів), хоча їхній загальний дохід знизився на 7,1 % порівняно з попереднім роком.

У верхній частині рейтингу традиційно продовжують домінувати транснаціональні гіганти (Syngenta, Bayer, BASF, Corteva, UPL), однак у 2024 р. більшість з них зафіксували зниження продажів під впливом цінового тиску, валютних коливань і скорочення витрат агровиробників. Винятком стала UPL, яка продемонструвала реальне зростання у національній валюті завдяки розширенню обсягів і оновленню продуктового портфеля.

Другу частину рейтингу лідерів ринку засобів захисту рослин займають компанії FMC, ADAMA, Sumitomo Chemical, Nufarm, які зберігають свої позиції, компенсуючи ціновий тиск інноваціями, регіональною диверсифікацією та оптимізацією витрат. Особливо стабільними залишаються гравці з фокусом на диференційовані та біораціональні продукти.

Отже, важливою тенденцією 2024 р. є посилення ролі китайських виробників, які демонструють вищі темпи зростання, активну міжнародну експансію та швидке нарощування реєстрацій. Компанія Rainbow увійшла до топ-10, показавши двозначні темпи зростання, тоді як інші китайські виробники закріплюють позиції у сегментах генеричних та спеціалізованих препаратів. Ринок ЗЗР перебуває у фазі структурної трансформації: посилюється конкуренція, зростає вплив азійських виробників і водночас підвищуються вимоги до інноваційності та екологічної відповідності. У середньостроковій перспективі конкурентні переваги матимуть компанії, здатні поєднати технологічні інновації, стійкі бізнес-моделі та глобальну присутність.

Для України висока концентрація світового ринку ЗЗР означає залежність від імпоротної продукції, асиметрію переговорної сили між виробниками та національними дистриб'юторами, а також підвищену чутливість до змін глобальної регуляторної політики. Водночас це створює нішеві можливості для локальних дистриб'юторських підприємств у сегментах генеричних, біологічних та спеціалізованих препаратів, а також у сфері сервісного та консультаційного супроводу агровиробників.

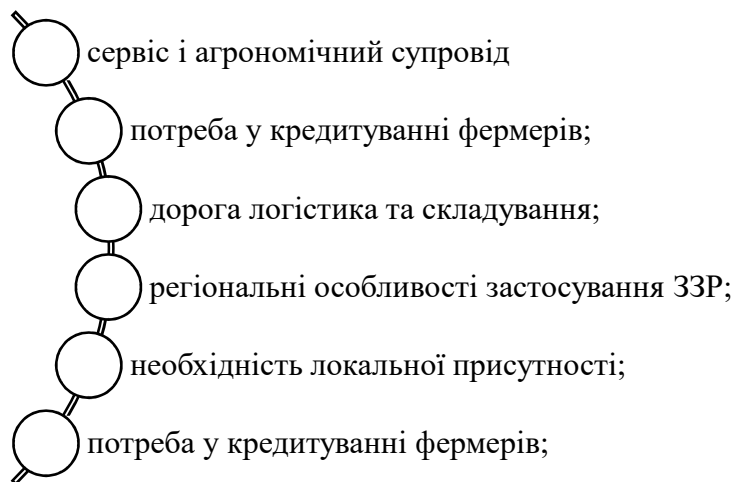
Особливу роль у функціонуванні та розвитку ринку засобів захисту рослин в Україні відіграють суб'єкти малого та середнього бізнесу, які становлять основу дистрибуційної та сервісної інфраструктури аграрного сектору. Саме МСП забезпечують фізичну доступність ЗЗР для сільськогосподарських товаровиробників, формують регіональні канали збуту, здійснюють інформаційно-консультаційний супровід щодо раціонального застосування препаратів і сприяють поширенню інноваційних технологічних рішень. Гнучкість, адаптивність до локальних умов та тісна взаємодія з кінцевими споживачами дозволяють малим і середнім підприємствам швидко реагувати на зміни попиту та трансформацію агротехнологій.

Водночас діяльність МСП на ринку ЗЗР характеризується підвищеною вразливістю до зовнішніх і внутрішніх чинників. Посилення регуляторних вимог, гармонізація стандартів із європейським законодавством, зростання екологічних обмежень, фінансова нестабільність та обмежений доступ до інвестиційних ресурсів суттєво ускладнюють функціонування малих і середніх операторів ринку. Додатковим викликом є необхідність цифрової трансформації бізнес-процесів, упровадження систем простежуваності продукції, електронної звітності та використання цифрових платформ для взаємодії з клієнтами й державними органами.

Більшість провідних виробників засобів захисту рослин та насіння (Bayer, Syngenta, BASF, Corteva, KWS тощо) не продають свою продукцію напряду більшості фермерів. Здебільшого вони укладають довгострокові

контракти з дистриб'юторськими компаніями. При цьому, вони передають дистриб'юторам: логістику, складське зберігання, фінансування (відстрочки), маркетинг і сервіс, консультаційну підтримку агровиробників. Така модель характерна для України, оскільки має розвинену мережу МСП та ринок із великою кількістю фермерів.

Водночас провідні компанії частково продають напряду, але лише великим агрохолдингам, у форматі рамкових контрактів, часто через власні торгові підрозділи, а не роздріб. Такі продажі не є масовими, використовуються для ключових клієнтів або стратегічних культур. Деякі компанії мають дочірні торгові компанії в країнах, але вони все одно працюють як оптові постачальники, а не як роздріб. При цьому, кінцевий контакт із більшістю фермерів відбувається через локальних дистриб'юторів. Для виробників передача функцій продажу на аутсорсинг є вигідною, оскільки дає змогу заощадити на трансакційних витратах (рис. 3).

**Рис. 3. Чинники передачі функцій дистриб'юції виробників ЗЗР
незалежним компаніям**

Джерело: узагальнено автором

Зазначені критерії роблять дистриб'юторів критично важливими гравцями ринку. Дистриб'ютор є фінансовим посередником, агрономічним

консультантом, логістичним оператором, партнером виробника у просуванні бренду.

Отже, провідні виробники засобів захисту рослин і насіння переважно реалізують продукцію через мережі дистриб'юторських компаній, поєднуючи цю модель з обмеженими прямими продажами великим агрохолдингам. Такий підхід дозволяє оптимізувати логістику, фінансування та сервісний супровід агровиробників. Найбільшим дистриб'ютором ЗЗР та насіння в Україні є ТОВ «Ерідон», доля ринку якого становить близько 40 % (рис. 4).

Наведені дані свідчать про високий рівень концентрації ринку. Абсолютним лідером є ТОВ «Ерідон», що вказує на його домінуючу позицію та значний вплив на формування ринкових умов. Група наступних чотирьох компаній (LNZ Group, ТОВ «Бізон-Тех», ТОВ «Агроскоп Інтернешнл», ТОВ «Торговий Дім «Насіння») сукупно контролює 38,5 % ринку, що формує олігополістичну структуру з обмеженим колом ключових гравців.

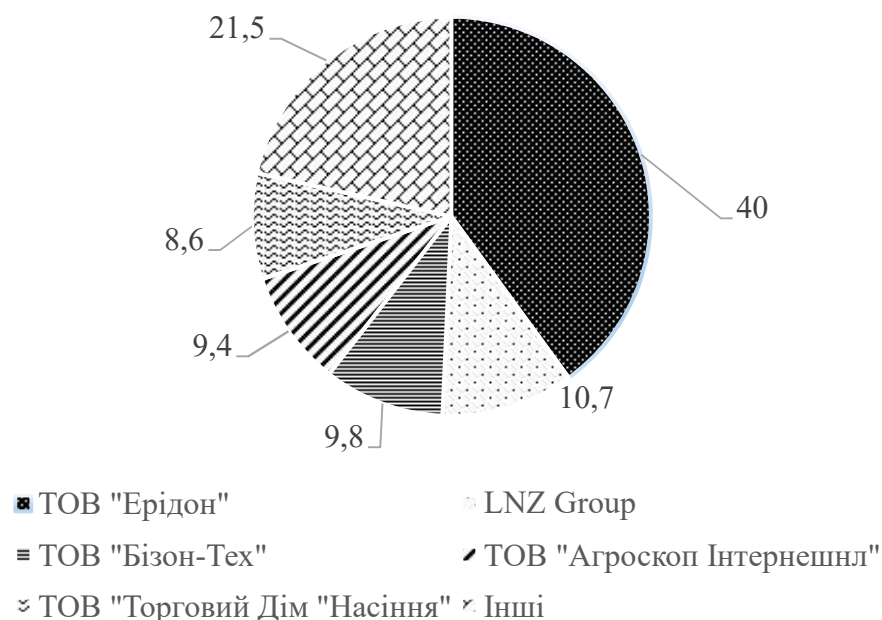

Рис. 4. Структура ринку дистриб'юторів ЗЗР та насіння, %

Джерело: узагальнено автором за даними компаній та [3, 9, 11, 17]

Частка категорії «Інші» (21,5 %) свідчить про наявність значної кількості дрібніших операторів, проте їхній індивідуальний вплив на ринок є обмеженим і не створює повноцінної конкурентної протизаги лідерам. П'ять провідних компаній контролюють 78,5 % ринку, що підтверджує високу концентрацію та асиметрію ринкової влади. Така структура підсилює позиції великих дистриб'юторів у переговорах з виробниками та агровиробниками, водночас ускладнюючи входження нових учасників і розширення частки малих та середніх компаній.

Малий та середній бізнес відіграє ключову роль у функціонуванні ринку засобів захисту рослин, виконуючи функції дистрибуції, сервісного супроводу та адаптації агрохімічних рішень до локальних умов господарювання. В умовах високої концентрації ринку ЗЗР та домінування транснаціональних виробників саме МСП забезпечують гнучкість ринкової структури, доступність препаратів для широкого кола агровиробників і підтримку конкуренції (табл. 1).

Отже, малий та середній бізнес на ринку засобів захисту рослин виконує системоутворюючу роль, поєднуючи економічну ефективність із екологічною відповідальністю. Саме через діяльність МСП реалізується баланс між доступністю ЗЗР, конкурентністю ринку та вимогами сталого розвитку аграрного сектору.

Соціально-економічна відповідальність МСП на ринку ЗЗР проявляється, насамперед, у забезпеченні доступу фермерів до якісних і економічно обґрунтованих засобів захисту рослин. Через розгалужені дистриб'юторські мережі МСП сприяють зниженню трансакційних витрат агровиробників, надають консультаційний супровід щодо вибору препаратів та технологій застосування, а також беруть участь у фінансуванні виробничого циклу шляхом відстрочок платежів і товарного кредитування.

Таблиця 1. Соціально-економічні та екологічні імперативи малого та середнього бізнесу на ринку засобів захисту рослин

Зміст імперативу	Прояв у діяльності МСП на ринку ЗЗР	Результат для аграрного сектору
Соціально-економічні імперативи		
Доступність ЗЗР для агровиробників	Формування розгалужених дистриб'юторських мереж, робота з малими та середніми фермерами, гнучка цінова політика	Зниження витрат агровиробників, стабільність виробничих процесів
Фінансова підтримка фермерів	Відстрочка платежів, товарне кредитування, партнерські програми	Підвищення платоспроможності фермерських господарств
Регіональний економічний розвиток	Створення робочих місць у сільській місцевості, локальні ланцюги постачання	Зміцнення економіки регіонів, розвиток підприємництва
Підвищення конкурентності ринку	Пропозиція альтернативних брендів (у т.ч. генериків), сервісна конкуренція	Обмеження монополізації та зменшення ринкових перекосів
Екологічні імперативи		
Зменшення екологічного навантаження	Просування біологічних, малотоксичних і селективних ЗЗР	Зниження негативного впливу на ґрунти та екосистеми
Раціональне використання ЗЗР	Консультаційний супровід, рекомендації щодо норм і строків застосування	Скорочення перевитрат препаратів та залишків у продукції
Дотримання стандартів безпеки	Контроль легального обігу ЗЗР, інформування щодо регуляторних вимог	Підвищення рівня екологічної та продовольчої безпеки
Підтримка сталих агротехнологій	Впровадження інтегрованого захисту рослин, цифрових інструментів моніторингу	Довгострокова екологічна стійкість агропромисловості
Синергійні (економіка + екологія) імперативи		
Інноваційний розвиток	Поєднання цифрових сервісів, консалтингу та екологічних рішень	Підвищення ефективності та конкурентоспроможності
Освітня функція	Навчання фермерів сучасним практикам застосування ЗЗР	Формування культури відповідального використання
Інституційна стійкість	Адаптація до регуляторних і ринкових змін	Стабільність ринку ЗЗР у кризових умовах

Джерело: сформовано автором

Крім того, діяльність МСП у сфері ЗЗР має важливе значення для регіонального розвитку. Малі та середні компанії формують робочі місця у сільських територіях, підтримують локальні ланцюги постачання та

сприяють розвитку підприємницького середовища в аграрному секторі. У період воєнних та післявоєнних трансформацій саме МСП демонструють вищу адаптивність до змін, забезпечуючи безперервність постачання засобів захисту рослин та стабільність агровиробництва.

Екологічний вимір діяльності МСП на ринку ЗЗР набуває особливої актуальності в умовах посилення регуляторних вимог та переходу до принципів сталого розвитку. МСП виступають провідниками екологічно орієнтованих рішень, сприяючи поширенню біологічних, малотоксичних та селективних препаратів, а також інтегрованих систем захисту рослин.

Важливою складовою екологічної відповідальності МСП є інформаційно-консультаційна функція. Саме через дистриб'юторів агровиробники отримують знання щодо раціонального застосування ЗЗР, дотримання норм безпеки, мінімізації залишків діючих речовин у продукції та зменшення негативного впливу на ґрунти, водні ресурси і біорізноманіття. Таким чином, МСП відіграють ключову роль у зниженні екологічних ризиків, пов'язаних з використанням агрохімії.

Поєднання соціально-економічних та екологічних імперативів формує для МСП нову модель розвитку на ринку ЗЗР, орієнтовану не лише на комерційну ефективність, а й на довгострокову стійкість аграрного виробництва. Запровадження цифрових інструментів, сервісних моделей збуту, освітніх програм для фермерів та партнерства з науковими установами дозволяє МСП одночасно підвищувати економічну результативність і екологічну безпеку застосування ЗЗР.

Отже, малий та середній бізнес виступає важливим інституційним елементом ринку засобів захисту рослин, який забезпечує баланс між економічними інтересами агровиробників, вимогами екологічної безпеки та завданнями сталого розвитку аграрного сектору.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У результаті проведеного дослідження встановлено, що сучасний світовий ринок засобів захисту рослин характеризується високим рівнем концентрації

виробництва та продажу, що зумовлено домінуванням обмеженого кола транснаціональних корпорацій, значними бар'єрами входу на ринок, зростанням витрат на наукові дослідження та посиленням регуляторних і екологічних вимог. Ключовими центрами виробництва ЗЗР залишаються Китай, США та країни Європейського Союзу, які поєднують потужну науково-технологічну базу, розвинену хімічну промисловість і значний внутрішній аграрний попит.

Доведено, що у 2024 р. зберігається олігополістична структура глобального ринку ЗЗР: п'ять провідних компаній контролюють близько двох третин світових продажів, а ТОП-10 – майже 85 % ринку. Водночас відзначається зниження загального обсягу реалізації провідними компаніями порівняно з попереднім роком, що свідчить про вплив цінового тиску, валютних коливань та скорочення витрат агровиробників. На цьому тлі посилюється роль китайських виробників, які демонструють активну міжнародну експансію та зростання у сегментах генеричних і спеціалізованих препаратів.

Встановлено, що висока концентрація ринку має суперечливий вплив на розвиток галузі. З одного боку, великі корпорації виступають основними драйверами інновацій, інвестуючи у розробку нових діючих речовин, біологічних препаратів, цифрових рішень і технологій точного землеробства. З іншого боку, домінування глобальних гравців обмежує конкуренцію, посилює переговорну асиметрію та звужує ринкові можливості для малих і середніх операторів. Для України така структура світового ринку означає високу залежність від імпоротної продукції, чутливість до змін міжнародної регуляторної політики та посилення ринкової влади виробників у відносинах із національними дистриб'юторами. Водночас це створює можливості для розвитку локальних компаній у сегментах генеричних, біологічних та нішевих препаратів, а також у сфері сервісного й консультаційного супроводу агровиробників.

Обґрунтовано, що домінуючою моделлю реалізації засобів захисту рослин і насіння є дистриб'юторська, за якої виробники передають функції збуту, логістики, фінансування та сервісного обслуговування незалежним компаніям. На національному ринку України сформувалася високо концентрована структура дистрибуції, де п'ять провідних компаній контролюють понад три чверті ринку, що підтверджує олігополістичний характер і асиметрію ринкової влади.

Доведено, що малий та середній бізнес відіграє системоутворюючу роль у функціонуванні ринку засобів захисту рослин, забезпечуючи фізичну доступність продукції, регіональну присутність, інформаційно-консультаційний супровід та адаптацію агрохімічних рішень до локальних умов господарювання. Саме МСП формують баланс між економічною ефективністю ринку та його екологічною й соціальною відповідальністю.

Встановлено, що поєднання соціально-економічних та екологічних імперативів визначає нову модель розвитку малого та середнього бізнесу на ринку ЗЗР, орієнтовану на сталість, інноваційність і довгострокову конкурентоспроможність. Запровадження цифрових інструментів, розвиток інтегрованого захисту рослин, освітніх програм для агровиробників і партнерства з науковими установами створюють передумови для зниження екологічних ризиків та підвищення ефективності аграрного виробництва.

Перспективи дослідження в цьому напрямі обумовлюються тим, що подальший розвиток ринку засобів захисту рослин в Україні потребує формування збалансованої політики, спрямованої на підтримку малого та середнього бізнесу, стимулювання інноваційних і екологічно безпечних рішень, а також зменшення асиметрії ринкової влади в умовах високої концентрації глобального агрохімічного ринку.

Література

1. Вдовенко Н., Томілін О., Коваленко Л., Гечбая Б., Кончаковський Є. Світові тенденції та перспективи розвитку ринку засобів захисту рослин.

Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2020. № 8(2). DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.10>.

2. Герасимчук С. Б. Засоби захисту рослин: класифікація. 2010. URL: <https://www.snprk.com.ua/advice/16/>

3. Державний комітет статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/>

4. Закон України «Про державне регулювання сфери захисту рослин» № 4147-IX (2024, 17 грудня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4147-20#Text>

5. Закон України «Про захист рослин» № 180-XIV (1998, 14 жовтня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#Text>

6. Закон України «Про пестициди і агрохімікати» № 86/95-ВР (1995, 02 березня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80#Text>

7. Зацаринна В. Ринок засобів захисту рослин: ключові тенденції, виклики та перспективи. 2024. URL: <https://surl.li/hkaquy>.

8. Крутякова В.І., Гулич О.І., Янсе Л.А. Стан і проблеми ринку біологічних засобів захисту рослин в Україні. Вісник аграрної науки. 2023. № 1 (838). С. 30-39. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202212-04>.

9. Лунцзянь Х. Глобальний ТОП-20 агрохімічної галузі. Пропозиція. URL: <https://surl.li/twltzw>.

10. Палапа Н., Нагорнюк О., Устименко О. Українська органічна продукція: внутрішній ринок та експорт. *Інноваційні екологобезпечні технології рослинництва в умовах воєнного стану*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 31 серпня 2023 року). 2023. С. 136–138.

11. Перелік дистриб'юторів, суб-дистриб'юторів та агрохолдингів ТОВ «Байер» по ЗЗР крім неселективних гербіцидів. *Crop Science Ukraine*. URL: <https://surl.li/lcnbd>.

12. Пиляк Н.В., Крутякова В.І., Нікіпелова О.М., Дишлюк В.Є. Екологічно орієнтовані інноваційні рішення з виробництва органічних добрив. Одеса : «Поліграф», 2021. 112 с.
13. Самойлик Ю.В., Вернигора М.В. Стратегічні перспективи розвитку агропродовольчого сектору в умовах глобальної циркулярної економіки. Вісник Хмельницького національного університету. 2023. № 3. С. 378-385. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-58>.
14. Самойлик Ю.В., Жайворон Д.С. Агропродовольчий ринок: етапи та сучасні тенденції розвитку. Вісник МАУП: Економічні науки. 2024. № 3. С. 12-21. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/75-15>.
15. Сім'ячко О., Михайлова Г. Ринок засобів захисту рослин в Україні. Товарознавство. Технології. Інжиніринг. 2025. № 3(55). С. 19–40. [https://doi.org/10.31617/2.2025\(55\)02](https://doi.org/10.31617/2.2025(55)02).
16. Станкевич С. В., Забродіна, І. В. Аналіз ємності ринку і основних операторів засобів захисту рослин в Україні у 2017–2018 рр. Ч. 1: імпорт. Таврійський науковий вісник. Серія «Сільськогосподарські науки». 2020. № 114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tnveconn_2020_114_16.
17. ТОП-10 дистриб'юторів насіння та засобів захисту: портфель брендів. Superagronom.com URL: <https://surl.li/zowhzy>.

References

1. Vdovenko, N., Tomilin, O., Kovalenko, L., Gechbaia, B. and Konchakovskiy, E. (2022), "Global trends and development prospects of the market of plant protection products". Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, vol. 8(2). doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.10>
2. Herasymchuk, S. B. (2010), "Plant protection products: classification", available at: <https://www.sn timer.gov.ua/advice/16/> (Accessed 22 December 2025)
3. State Statistics Committee of Ukraine (2025), available at: <https://stat.gov.ua/> (Accessed 22 December 2025).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), Law of Ukraine “On State Regulation of Plant Protection”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4147-20#Text> (Accessed 22 December 2025).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (1998), Law of Ukraine “On Plant Protection”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#Text> (Accessed 22 December 2025).

6. Verkhovna Rada of Ukraine (1995), Law of Ukraine “On Pesticides and Agrochemicals”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 22 December 2025).

7. Zatsarynna, V. (2024), “Crop Protection Products Market: Key Trends, Challenges and Prospects”, available at: <https://surl.li/hkaquy> (Accessed 22 December 2025).

8. Krutiakova, V. I., Hulych, O. I., and Yanse, L. A. (2023), “State and problems of the market of biological plant protection products in Ukraine”, *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. (1) 838.

9. Longjian, H. (2025), “Global TOP-20 of the agrochemical industry”. *Propozitia*, available at: <https://surl.li/twltzw> (Accessed 22 December 2025).

10. Palapa, N., Nahorniuk, O. and Ustymenko, O. (2023), “Ukrainian organic products: domestic market and export”, *Innovative environmentally safe crop production technologies under martial law: Materials of the II All-Ukrainian scientific-practical conference*, Kyiv, Ukraine, August 31, pp. 136–138.

11. Crop Science Ukraine (2025), “List of distributors, sub-distributors and agricultural holdings of Bayer LLC for plant protection products, except for non-selective herbicides”, available at: <https://surl.lu/lcndbd> (Accessed 22 December 2025).

12. Pylyak, N.V., Krutyakova, V.I., Nikipelova, O.M. and Dyshliuk, V.Ye. (2021), *Ekolohichno oriietovani innovatsiini rishennia z vyrobnytstva orhanichnykh dobryv* [Environmentally oriented innovative solutions for organic fertilizer production], Poligraf, Odesa, Ukraine.

13. Samoilyk, Iu. and Vernyhora, M. (2023), “Strategic Prospects for the Development of the Agro-Food Sector in the Conditions of the Global Circular Economy”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 3, pp. 378-385.
14. Samoilyk, Iu. and Zhaivoron, D. (2024), “Agro-food market: stages and modern development trends”, *Visnyk MAUP: Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 12-21.
15. Semyachko, O. and Mykhailova, G. (2025), “Market of plant protection products in Ukraine. Commodity science”, *Tekhnolohii. Inzhynirynh*, vol. 3(55), pp. 19–40.
16. Stankevych, S. V. and Zabrodina, I. V. (2020), “Analysis of the market capacity and main operators of plant protection products in Ukraine in 2017–2018. P. 1: import”, *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia «Silskohospodarski nauky»*, vol. 114, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tnveconn_2020_114_16 (Accessed 22 December 2025).
17. Superagronom.com (2019), “TOP-10 distributors of seeds and protective products: brand portfolio”, available at: <https://surl.li/zowhzy> (Accessed 22 December 2025).

Отримано редакцією журналу / Received: 12.02.26

Прорецензовано / Revised: 16.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26